

مقدمه مترجم

معنی‌شناسی که از شاخه‌های اصلی علم زبان‌شناسی است، علمی شناخته شده در عرصه پژوهش‌های زبانی به حساب می‌آید. معنی‌شناسی آن گونه که از نام آن پیداست علمی است که به پژوهش در باب معنی می‌پردازد. در مباحث سنتی زبان عربی همواره به معنی و مسائل مرتبط با آن پرداخته شده است. در دوران معاصر به تدریج این علم هویت جدیدی یافت و به منزله شاخه‌ای مستقل از زبان‌شناسی مطرح شد. در این راستا نام کسانی چون: میشل بریل، ریچاردز و آگدن، فرث، بلومفیلد و پالمر به چشم می‌خورد که هر کدام به نوعی در شکل‌گیری این علم نقش داشته‌اند. در عرصه زبان عربی هم کسانی چون: عمر احمد مختار، رمضان عبدالنواب، محمود فهمی الحجازی، علی حسن مزبان و دیگران به تألیف کتابهایی در این حوزه پرداخته‌اند. امروزه یادگیری و آموزش معنی‌شناسی برای تمامی کسانی که به نوعی با مباحث زبانی در ارتباط‌اند انکارناپذیر است. دانشجویان، اساتید و پژوهشگران حوزه زبان و ادبیات عربی و علوم قرآن و حدیث بی‌گمان به یافته‌های ارزشمند این علم نیازمندند، به ویژه کلیه کسانی که با ترجمه از عربی به فارسی و بالعکس سروکار دارند. مباحثی چون: تطور معنایی، میدانهای معنایی، بافت و انواع آن و بسیاری مباحث دیگر که همگی در چهارچوب معنی‌شناسی قرار می‌گیرد کمک شایانی به پژوهشگران حوزه زبان عربی و همچنین مترجمان می‌نماید.

در این میان با نظر به توجه سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) به حوزه مباحث زبان‌شناسی و معنی‌شناسی در زبان عربی ضرورت ترجمه و تألیف در این زمینه نمایان است و در این خصوص کتابهای چندی را صاحب‌نظران عرب به نگارش درآورده‌اند. یکی از این کتابها که قابلیت ارائه در فضای دانشگاهی را به عنوان ماده درسی دارد کتاب *الوجیز فی علم الدلالة* اثر دکتر علی حسن مزبان، استاد زبان‌شناسی دانشگاه لیبی، است. از این رو بایسته است که کمال تشکر و قدردانی را از مسئولان محترم «سمت» و به ویژه گروه زبان و ادبیات عربی و مدیر محترم گروه جناب آقای دکتر مسعود فکری که به چاپ ترجمه این کتاب عنایت داشتند، داشته باشم. کتاب حاضر کتابی مفید و ارزنده است. این کتاب بر خلاف حجم کم آن تمامی مباحث مهم معنی‌شناسی را در بر گرفته است. از ویژگیهای بارز آن، که در واقع انگیزه اصلی مترجم برای ترجمه بوده است، این است که مؤلف مباحث سنتی و جدید معنی‌شناسی را در کنار هم بررسی کرده و در این راستا برای تفهیم مطالب و اثبات ثنوریها در موارد بسیاری از آیات شریفه قرآن کریم بهره جسته است. بنابراین علاقه‌مندان معنی‌شناسی با مطالعه این کتاب کم حجم مباحث معنی‌شناسی را در دو زمینه سنتی و جدید آن می‌آموزند.

ترجمه این کتاب دشواریهایی را به دنبال داشته است که از آن جمله ترجمه اصطلاحات خاص به کار رفته در آن است. برخی اصطلاحات معادل‌های فارسی رایج نداشتند و مترجم با مراجعه به کتابهای معنی‌شناسی در زبان فارسی و با مطالعه در این باب معادل‌هایی برای واژگان اصطلاحی ارائه نموده است. متن کتاب با توجه به تخصصی بودن و جدید بودن، نیازمند آن بود که با دقت فراوان و با مطالعه و مشورت همراه شود. در این میان از تمامی دوستان و همکارانی که بنده را در این راه یاری فرمودند تشکر و قدردانی

می‌نمایم، به ویژه از استاد فرزانه دکتر عبدالعلی آل بویه لنگرودی که بر اینجانب منت نهادند و زحمت ویراستاری علمی کتاب را به‌عهده گرفتند و نیز جناب آقای دکتر عدنان طهماسبی که همواره با راهنمایی‌های ارزشمند خویش بنده را مورد لطف و عنایت قرار دادند. امید است که ترجمه حاضر مورد قبول و توجه خوانندگان ارجمند قرار گیرد. إن شاء الله.

«و منه التوفيق»

فرشید ترکاشوند

20 مرداد 1392

مقدمه مؤلف

خدا را سپاس می‌گویم و درود می‌فرستم بر پیامبرش محمد مصطفی (ص) که رحمتی است برای جهانیان و درود بر خاندان پاکش که قرآن پلیدیها را از آنان دور گردانیده و بر آن دسته از یاران و پیروان شریفش که تا به قیامت نیکی و خوبی پیشه آنان است.

معنی‌شناسی از علوم مهم و قابل توجه است. قداما در لابه‌لای پژوهشهای بلاغی و علم اصول و همچنین در کتابهای تفسیر، این علم را مورد توجه قرار داده‌اند و می‌توان گفت که آنان سهم قابل‌توجهی را در پی‌ریزی و پایه‌گذاری آن داشته‌اند.

چنین پژوهشهایی در کتابی مستقل سامان نیافته است بلکه همواره به صورت پراکنده در کتابهایی چون: *الکتاب سیبویه، معانی القرآن فراء، الخصائص ابن جنی و دلائل الإعجاز عبدالقاهر جرجانی و کتابهای دیگر* آمده است. در عصر جدید و پس از آن، که زبان‌شناسی همگانی رنگ و بویی تازه به خود گرفت، معنی‌شناسی به منزله یکی از شاخه‌های چهارگانه مطالعه علمی زبان مورد توجه قرار گرفت؛ زیرا زبان‌شناسی همگانی در مطالعه علمی هر زبان چهار سطح: آوا، صرف، نحو و معنی را مورد توجه قرار می‌دهد. غربیها کتابهای گوناگونی در حوزه معنی‌شناسی نوشته‌اند و برخی از پژوهشگران معاصر عرب هم با بهره‌گیری از این کتابها علاوه بر ترجمه و تحقیق به تألیف نیز پرداخته‌اند. ابراهیم انیس با کتاب *دلالة الألفاظ و احمد مختار عمر* با کتاب *علم الدلالة* در این زمینه پیشتاز بوده‌اند. برخی از نویسندگان کتابهای زبان‌شناسی از جمله کمال بشر، محمود سمران و محمود فهمی الحجازی فصل جداگانه‌ای را به معنی‌شناسی اختصاص داده‌اند. با این حال هنوز کتابی اصولی که به این پراکنده‌گوییها پایان دهد، تألیف نشده است. آنچه در دسترس است به صورت تخصصی نیست و بیشتر به کتابهای مرجع شباهت دارد. علاوه بر این برخی نویسندگان به دلیل عدم آگاهی از روش‌شناسی زبان‌شناسی جدید مباحث مربوط به معنی‌شناسی را در حیطه مطالعاتی «فقه اللغة» قرار داده‌اند. عواملی از این دست نگارنده را بر آن داشت تا به تألیف این پژوهش

ناچیز پردازد. کتاب حاضر در سه فصل تدوین شده است. در فصل اول به بررسی سیر تاریخی معنی‌شناسی نزد یونانیان، هندیان، لغت‌شناسان مسلمان، فقها و مفسران، علمای بلاغت و ناقدان ادبی و دانشمندان جدید غرب می‌پردازیم. فصل دوم در بردارنده مطالبی پیرامون شناخت معنا، فرایندهای دگرگونی معنی، عوامل توسعه معنی و همچنین معنای نخستین و دومین است و فصل سوم هم در باب بررسی آراء و نظریات زبان‌شناسان جدید در مورد تعریف معنی و ارتباط زبان و اندیشه است. همچنین بحثی به بافت و انواع آن و نظریه میدانهای معنایی اختصاص داده شده و در پایان فصل، مطالبی در باب روابط معنایی مانند: هم‌معنایی، اضداد و اشتراک لفظی مورد بررسی قرار گرفته است.

در این کتاب سعی بر آن بوده است تا بر نقش دانشمندان مسلمان در زمینه معنی‌شناسی تأکید شود و ضمن پرده برداشتن از تلاشهای فراوانی که آنان در حوزه این علم مبذول داشته‌اند، میزان تأثیرگذاری آنان در معنی‌شناسی جدید نیز روشن شود.

در پایان امیدوارم که کتاب حاضر با توجه به اینکه به دور از اطاله کلام و ابهام است، برای خوانندگان مفید واقع شود. اگر حق مطلب را ادا کرده باشم خدا را سپاس می‌گویم چرا که این نهایت خواسته من است و اگر در این راه به بیراهه رفته‌ام پوزش می‌طلبم.

از خداوند سبحان و بلندمرتبه می‌خواهم که به همگی ما صبر و بردباری عطا کند و با حفظ سلامتی، ما را برای خدمت به زبان قرآن یاری فرماید. و ما التوفیق الا من عند الله.